

Neda Pintarić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za zapadnoslavenske jezike i književnosti

Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb

npintari@ffzg.hr

TVORBENI POSTUPCI U POLJSKOM I HRVATSKOM RAZGOVORNOM JEZIKU

U radu se analiziraju tri tvorbeni načina nastajanja žargonskih leksema: skraćivanje, proširivanje i zamjena pojedinih dijelova leksema u poljskom i hrvatskom razgovornom jeziku. Prije toga se klasificiraju nazivi kao što su *žargon*, *slang*, *argo*, *šatra*, *govor* u suodnosu s nazivom *razgovorni jezik*.

1. Uvod – definiranje i klasificiranje rabljenoga nazivlja

Intuitivno se zna što je to *razgovorni jezik*, ali u jezikoslovlju razni autori prihvaćaju različite nazive i pridaju im različita značenja. Tako Birihi i Matešić »Razgovorni jezik« (rus. »razgovornaja reč'«) definiraju kao raznolike neknjiževne oblike jezika koje jednim imenom nazivaju *supstandardom* te u njega ubrajaju »sve oblike gradskoga govora koji nisu kodificirani, tj. fiksirani u rječnicima i gramatikama.« U ruskom jeziku u supstandard ulaze žargoni i argo te neprevodiva »prostorečija«. Potonji oblici ne postoje u hrvatskom jeziku, ali zato u ruskome nema (kao ni u poljskome, op. a.) hrvatskoga naziva *šatrovački govor* ili *šatra*. *Dijalekti* su za Biriha i Matešića stariji oblik postojanja jezika koji često biva osnovom za određeni književni jezik i njih ne ubrajaju u supstandard (2002:34). *Razgovorni jezik* postao je nazivom i u poljskom jeziku u kojem glasi »mowa potoczna« (usp. Czeszewski 2008). Vidimo da se u ruskome i poljskome rabe izrazi »reč'« i »mowa«, što znači 'govor', dok se u hrvatskome rabi izraz »jezik« koji dobiva pridjev »razgovorni«. Mogli bismo reći da su ruski i poljski nazivi tautološki (u prijevodu *razgovorni govor*), dok hrvatski naziv pridaje razgovornomu jeziku veći stupanj svjesnosti uporabe, dakle govor koji

koristimo u određenim situacijama i svjesni smo njegovih tvorbenih načela. Takav tip govora proučava jezična pragmatika ili pragmalingvistika.

U prvom izdanju Tomislav Sabljak daje naslov svojemu rječniku »Šatra,« odnosno »Rječnik šatrovačkog govora«. Sabljak objašnjava podrijetlo toga naziva govorom Roma, »pod šatorom«. Šatrovački se po Sabljaku »udaljuje ne samo od književnog jezika, nego i od neknjiževnog jezičnog sastava« (Sabljak 1981:5). U novom izdanju svojega rječnika T. Sabljak je ipak upotrijebio termin *žargon* koji kao govor jedne posebne društvene skupine (za razliku od dijalekta) nema razrađenu gramatiku u obliku akcentuacije, fonetike i morfologije, nego ima samo obrađenu tvorbu riječi i leksik (Sabljak 2001:V). Mi smatramo da je upravo zadatak pragmatike da napravi »gramatiku govora« od njegova najnižeg fonetskog i fonološkog stupnja do najviše semantičke razine i razine diskursa.

Antica Menac, uklanjajući sinonimiju, razlikuje nazive *žargon* i *slang*. Nazivu *žargon* pridružuje govor otvorenijih društvenih skupina koje reprezentiraju znanstvenici, obrtnici, umjetnici i sl., dok se *slangom* služe zatvorenije skupine (npr. zatvorenici, kriminalci, hipiji) (Menac 1996:425).

U okviru *razgovornoga jezika* pojavljuje se i naziv *žargon*. V. Anić definiira ga s jedne strane kao »govor šireg socijalnog kruga karakteriziran izrazima, značenjima i sintagmama koje ne pripadaju standardu i normi« te daje sinonime: sleng, šatra i argot. U drugom značenju on *žargonom* smatra »govor užeg profesionalnog kruga, uvriježeni jezik određene struke koji se spontano razvio neovisno o službenom nazivlju, osobit po tome što je riječima preuzetim iz govornoga jezika pridodao nova značenja koja često nisu razumljiva onima izvan struke«. Tako je još više zamućen pojam *žargona*, a uveden je i novi termin, *jezik struke*, koji je danas obuhvaćen u standardni jezik različitih grana znanosti. Slažemo se s V. Anićem da *žargon* predstavlja sociolekt, ali u širem smislu, dok spomenute sinonime (sleng, šatru i argot), sukladno s definicijom A. Menac, smatramo sociolektima u užem smislu kojima se koriste zasebne društvu neprihvatljive skupine. Naziv *jezik struke* također spada u sociolekt, ali njime se služe skupine ljudi određenih zanimanja. U oba slučaja ti su govori nerazumljivi svim pripadnicima književnoga jezika, ali prva skupina nerazumljivošću se služi iz obrambenih razloga, da se ne otkriju njihovi prekršaji, dok kod znanstvenika nerazumljivost potječe iz kompliciranog sustava nazivlja kojim se oni služe i nerazumljivost tu ne nastaje namjerno.

Za razliku od A. Menac, Ewa Kapela rabi termin *slang* u značenju *žargona*, tj. određene društvene skupine. Ona naime proučava *slang mladeži* (*slang młodzieżowy*) za koji kaže da pripada »živom jeziku« u funkciji

sociolekta kojim se služi skupina mladeži. Autoričina analiza pokazala je da slang mladeži ima nekoliko funkcija: autoprezentiranje osobe, izražavanje emocija, citiranje tuđega teksta (Kapela, 2008:95).

Bartek Chaciński govori o »najmlađoj poljštini« (2005. i 2007.) razgovornoga jezika (najmlodsza polszczyzna języka potocznego) te svoj prvi rječnik naziva »wyczesany« (‘pročešljan’, počešljan’), a njegove lekseme definira kao »pronađene, odabrane između ostalih i izuzetne riječi — sve u jednome« (»Wyczesany słownik najmłodszej polszczyzny« 2005:7).

Danas žargon dobiva posebno mjesto u jeziku. Naime, neke njegove riječi ulaze i u određeni stil standardnoga jezika, a razgovorni jezik u dijalozi ulazi u književnost. Stil razgovornoga jezika obuhvaća ne samo dijalektalne razlike govornika, nego i njihov individualni izraz, za koji se počinje rabiti termin *idiolekt*, kao i njihov žargon, po kojemu ih se razumije kao pripadnike određene društvene skupine.

Poljski jezik uvodi termin *gwara* koji ima dva značenja: prvo, to je govor sela u okviru dijalekta, a drugo je govor grada u okviru pojedinih socijalnih skupina (*mowa środowiska zawodowego lub miejskiego*, Kania 1992:104).

Stanisław Kania kao sinonim koristi još i termin *argot* i smješta ga u gradski govor (*gwara miejska*) u okviru kojega razlikuje *gwary środowiskowe*, čiji leksički fond često prelazi u opći leksik (u *słownictwo ogólne*), tj. u jezik kojemu dodaje stilističku, emotivnu i ekspresivnu obojenost, čime se u iskaze unosi novost i svježina te se tako mijenja i razvija jezik. Takav jezik govora društvenih slojeva (*gwary środowiskowe*) za Kaniu ima sljedeća obilježja: 1. emocionalno-ekspresivnu obojenost; 2. težnju za svjesnim prekoračivanjem društvenih norma; 3. želju za izražavanjem određenog stava prema svijetu i životu; 4. modu, jezični snobizam; 5. velike razlike uvjetovane novošću i svježinom; 6. veliku skalu emocionalnih doživljaja: vulgarnih, nepristojnih, raskalašenih, pogrdnih, ironičnih, šaljivih, nježnih itd.); 7. često eufemistično obilježje; 8. lakoću stila zbog kratkoće i univerzalnosti; 9. komičnost pomoću semantičnoga kontrasta, odnosno pomoću promjene značenjskih funkcija« (Kania 1992:14, prev. N.P.).

Teresa Pietraszkiewicz također vidi dva značenja u poljskom terminu »gwara«: to je jedan od oblika općenarodnoga jezika od kojega se razlikuje po leksiku (*gwara zawodowa*, profesionalni govor) ili po leksiku, gramatičkoj i fonetskoj strukturi (*gwara ludowa*, dijalektni govor). Prema Janini Węgier T. Pietraszkiewicz daje devet tipova »govora«: studentski, đачki, delikventski, pomorski, sportski, zdravstveni, vojni, željezničarski i govor taksistâ (Pietraszkiewicz, 2004:143–4).

Gruchmanowa i Walczak uvode sljedeći već prihvaćeni termin — *regiolekt* kao »regionalni oblik općega jezika zajedničkoga svim stanovnicima — *regionalną odmianę języka ogólnego mieszkańców*« koji se sastoji od narodnih, društvenih i profesionalnih govora. Regiolekti u poljskom društvu s kodificiranim nadnacionalnim književnim jezikom ili standardom znače vraćanje gotovo već izumrlih dijalekata, ali vraćanje na višoj razini osviještenosti regionalnoga identiteta lokalnih zajednica. Gradskim govorom Poznanja služili su se tako u 19. stoljeću socijalne skupine nižeg društvenog statusa (malograđanstvo, obrtništvo, radništvo) pa je njihov rječnik sadržavao dijalektizme i posuđenice iz jezika njemačkih i ruskih okupatora (Gruchmanowa 1997:13–19). Zato se rječnik poznanjskoga govora samo donekle može uspoređivati s hrvatskim rječnikom žargona.

M. Czeszewski u Rječniku poljskog razgovornog jezika (*Słownik polszczyzny potocznej*) uvodi još jedan naziv koji u hrvatskome prijevodu gubi značenje tijeka koje ima u poljskom jeziku. Naime, poljski pridjev *potoczny* navodi nas na riječ *potok*, a ovaj na *tijek* ili *tok*, što poistovječuje govorni jezik s nepovratnim tokom vode, rijeke, potoka, bujice riječi, toka svijesti. U prijevodu poljskoga termina *polszczyzna potoczna* na hrvatski (*govorna poljština*) gubi se slika tijeka i prolaznosti (lat. *verba volant*, 'riječi lete', izgovorene riječi prolaze, teku).

Czeszewski piše da njegov rječnik ima registrativan, a ne normativan karakter, što znači da ga ne ubraja u poljski standardni jezik. Cilj njegova rječnika bio je zapisati »autentičan jezik, tj. onaj kojim se Poljaci služe u svakodnevnoj komunikaciji [...]. Taj jezik pokazuje do kakvih promjena dolazi u kulturi i načinu ponašanja ljudi. Na temelju lema može se utvrditi o kojim se sferama života najčešće govori. [...]. Najbrže se razvija 'najmlađa poljština' [...]. Razvija se žargon povezan s rabljenjem računala i kretanjem (surfanjem) po Internetu, np. *komp, diwidik, sidik, wypalarka, wypalać, net, mail*. Razvoj mobilne telefonije obogatio je razgovorni poljski jezik riječima kao npr. *komóra, mes, strzał, wibra*.« A pravu invaziju Czeszewski vidi u prodoru angloameričkih posuđenica (Czeszewski 2008:5–6). Autor u rječniku daje kontekst svake riječi koji može biti uhvaćen slušanjem (obilježen kraticom *zasł.* = *zასłyszane*) ili kontekst citira iz tiska, knjiga, ploča, filmova, radija, kalendara, interneta i ostalih izvora (13–17).

Riječi u žargonu imaju munjevito kratak život ukoliko ne uđu u standardni jezik. No događa se da neke već zaboravljene riječi ponovno ožive u žargonu, baš kao što se to događa i u književnom jeziku. Tako se nedavno pojavila riječ *prošvikati* ('poluditi', 'izgubiti pamet'), ali je u odnosu na svoju stariju "sestru" dobila drugi prefiks i prešla u drugu glagolsku ko-

njugaciju (stari oblik bio je *pošvikiti*).

Zbog brzine ulaska i izlaska riječi iz jezika teško je praviti rječnike žargona. Problem je napraviti i žargon jednoga jezika jer svaki grad ima svoju modifikaciju leksika, drukčiji utjecaj okružujućeg dijalekta i sociolekta i drugačije idiolekte. Osim toga, glavna metoda za prikupljanje žargonskih riječi je slušanje i zapisivanje onoga što se čuje na raznim mjestima, u medijima i u raznim društvenim krugovima i situacijama, što popis čini individualnim, necjelovitim i teško dostupnim.

Postoje u razgovornom jeziku i riječi koje imaju funkciju sličnu džokeru ili adutu u kartama, tj. mogu zamjenjivati svaki pojam, kao npr. *stvar* u hrv. i *sprawa* u poljskom jeziku. Razgovorni jezik osiromašuje se takvim riječima koje služe umjesto mnogih različitih riječi. Takve džokerske riječi (Kryżan-Stanojević) često se biraju iz stranih jezika, a posebice iz engleskoga koji je danas »jezik broj jedan«, pogotovo u žargonu mladeži. Jedna od njih je npr. pridjev *super* koji zamjenjuje sve ostale pridjeve i superlative hrvatskoga jezika koji imaju pozitivno značenje. Takve bi se riječi mogle prema kartaškom jeziku zvati i »adutskim riječima«.

U ovom ćemo se članku služiti spomenutim poljskim rječnicima razgovornoga jezika, no treba priznati da nam je izbor i kontekst pojedinih riječi olakšala TV Polonia u serijama (posebice »Klan«) na kojoj smo čuli uporabu konkretnih žargonskih riječi iz usta njihovih govornika u određenim situacijama, a za hrvatski jezik Sabljakov rječnik šatre, televizijske serije, razne tiskovine i ono što smo sami čuli u raznim situacijama.

Kako smo do sada vidjeli mnoštvo različitih termina, željeli bismo ih klasificirati i tako im odrediti mjesto i značenje. Razvrstavanjem termina u nekoliko jezičnih razina, od najviše do najniže, omogućujemo preglednije korištenje navedenih sinonima s područja razgovornoga jezika. Počnemo s terminima iz najviše razine govora, a to su:

1. nestandardni, neknjiževni jezik ili supstandard (za razliku od standardnoga, književnoga jezika), koji do sada nema cjelovite gramatike;
2. razgovorni (živi, svakodnevni) jezik, koji proučava pragmatika;
3. regiolekt, seoski govor pojedinoga dijalekta (polj. *gwara wiejska*) koji ima djelomično zapisanu gramatičku strukturu i proučava ga etnolingvistika;
4. sociolekt, gradski govor, žargon, slang, šatra, govor pojedinih socijalnih skupina (polj. *gwara miejska*), koji proučava sociolingvistika;
5. obiteljski jezik (polj. *język familijny*, Handke 1995), koji proučava

pragmatika i sociolingvistika;

6. idiolekt, individualna, autorska tvornica novih riječi, koja je predmetom proučavanja pragmatike.

Prihvatanje novih govornih struktura polazi od najniže razine i može se penjati do najviše nestandardne razine jezika, a iz nje može preskočiti i u standardni oblik te tako postati dijelom općega, zajedničkoga ili nacionalnoga jezika. Standardni jezik mora biti razumljiv za sve članove jedne jezične zajednice, dok nestandardni slojevi jezika pripadaju skupinama ili pojedincima jedne društvene zajednice te su među njima nekim skupinama nerazumljivi (svjesno ili nesvjesno). U lingvistici su se izdvojile i posebne discipline koje proučavaju govor, a to su: (jezična) pragmatika ili pragmalingvistika, sociolingvistika, etnolingvistika i kulturologija. Žargon je obuhvaćen u svim tim disciplinama.

2. Tvorbeni postupci u stvaranju žargonizama

Pod žargonizmima smatramo govorne jedinice gradskih društvenih skupina rabljene u svakodnevnom govoru. U hrvatskom žargonu razlikuju se regionalni gradski centri čiji dijalekti utječu na naglaske, fonetiku i izbor leksika. U poljskoj sredini dijalekti su gotovo sasvim izumrli, a leksik se minimalno razlikuje po gradovima. Zato je poljski žargon sveden na govor mladeži te na govor prijestupničkih skupina. To pokazuju i dva tipa rječnika: *Słownik najmlodszej polszczyzny* s jedne strane i *Słownik tajemnych gwar przestępczych* s druge strane. St. Kania pokušao je napraviti rječnik *argoa*, ali on nije ni izbliza tako metaforičan i bogat kao Sabljakov rječnik hrvatskoga žargona.

I poljske serije na TV Polonia pokazuju da svi glumci govore književnim jezikom, a samo u malom stupnju pojedini najmlađi likovi govore žargonom mladeži.

Žargon je dakle rezerviran samo za razgovorni stil, no u hrvatskom se govoru njime služe i odrasli, a ne samo mladež.

U oba jezika zapazili smo da je zajedničko obilježje moda posuđivanja riječi iz engleskoga jezika, pa čak i domaći leksik dobiva često engleske gramatičke nastavke ili engleski korijeni dobivaju domaće formante.

U oba jezika vidljiva su tri postupka u tvorbi žargonskoga leksika: skraćivanje, proširivanje i zamjena pojedinih dijelova riječi.

2.1. Prvi je i najčešći tvorbeni postupak **skraćivanje riječi**, tj. nulta derivacija (polj. *derywacja wsteczna*). To je svojstveno hrvatskom, poljskom pa i engleskom jeziku. Poljski anglist Maciej Widawski tako ističe da se

u »američkom slangu« kraćenje riječi izvodi na tri načina: odbacivanjem dijelova riječi (obično silabičnih) bez promjene njihova značenja, i to naziva *clipping* ili *shortening* (2009:126). Može se npr. odbaciti prvi dio riječi *airplane* tako da ostane *plain*, a obje riječi znače *avion*. Iz talijanskoga oblika u engleski je došla riječ *influenza*, a u engleskom se skratila na *flu*, što znači da je žargonska izvedenica odbacila prefiks i sufiks, a ostavila samo korištenje osnovne riječi.

Osim ovih kraćenja Widawski spominje još tri postupka: *inicijalizaciju* ili *alfabetizaciju* (B.S. = bullshit, O.D. = overdosed, D. J. = disc jockey, B.O.B. = bring your own bottle), zatim *akronimiju* (NATO, AWOL = absent without leave), i *blendiranje*, što je drugi tip kraćenja, kombinacija kraćenja i složenica (npr. *brunch* = breakfast + lunch) (2009:125–131). U poljskoj tvorbi potonji se postupak naziva *kontaminacija*. Radi usporedbe možemo navesti i hrvatski primjer: *svuda* + *svagdje* = *svugdje*.

U poljskom razgovornom jeziku **skraćivanje** se može vršiti na više tvorbenih načina, a osim toga mogu se skraćivati pojedinačne riječi ili sintagme, pa čak i frazemi.

2.1.1. Poznat je postupak skraćivanja naziva s dvije riječi u jednu izvedenicu, što se u tvorbi riječi naziva **uniwerbizacija**. U njoj se razlikuju leksemi promijenjenoga roda, npr. *dziekanka* = urlop dziekański, ili pak uniwerbizacijom nastaju leksemi istoga roda, npr. *dzynek* = dzwonek szkolny (m. rod), *zalewajka* = kawa zalewana, *domówka* = zabawa domowa, impreza w domu, *podstawówka* = szkoła podstawowa, *zawodówka* = szkoła zawodowa (ž. rod), *załamka* = *załamanie psychiczne* (promjena sr. roda u ženski).

U hrvatskom se jeziku uniwerbizacijom dobivaju leksemi muškoga roda od pojmova ženskoga roda: *osnovnjak* (osnovna škola), *okrugljak* (okrugla zgrada), *minimalac* (minimalna plaća). Izuzetno se mogu preuzeti oba roda kad postoji razlika u značenju, npr. *narodnjak* (narodna skladba ili pripadnik narodne stranke).

Isti sufiks kao u hrvatskom (tj. *-ak*) dodaje se u poljskim žargonskim riječima muškoga roda za osobu: *drętwiak* = niespontaniczny (drętwy) chłopak.

U hrvatskome se uniwerbizirane imenice za živo i neživo često tvore i pomoću sufiksa *-ac* (*osnovac* = učenik osnovne škole; *minimalac* = minimalna plaća). U poljskome jeziku njemu odgovara sufiks *-'ec* (*niepozbianiec* = niepozbiany człowiek) te sufiks *-ek* (*głupek*, *dupek* = głupi człowiek lub dziecko).

Uniwerbizirani leksemi obično se pridružuju opisu osobina ljudi ili djece. U poljskome se tako javlja još i sufiks *-ol* (*głupol*, *dupol*).

Za osobine djece koje su negativne, ali simpatične, hrvatski jezik rabi sufiks *-ko* (*glupko*, *tupko* = ne baš pametno dijete, *zamazanko*, *prljavko* (dijete koje se često prlja). Isti se sufiks rabi u umilnicama vlastitih imena, npr. *Zvonko* < *Zvonimir*, *Branka* < *Branimira*, *Branislava* itd.

1.2. Dodavanjem latinskih sufikasa ili onih koji sličie latinskima (*-es*, *-as*, *-os*) na pridjevni ili na skraćeni korijen može se u poljskom jeziku iz dvije riječi stvoriti univerbizirani leksem, npr. *cudzes* = *cudzy papieros*, hrv. *mukt-ados*. *Dowcipas* = *dowcipny człowiek* (šaljivac), *brudas* = *brudny człowiek* (zamazanac), *dupas* = *podły człowiek* (podlac), *dryblas* = *wysoki chłopak* (visok i mršav dječak, *štanga*, *letva*), *lewus* = *niepełnosprawne dziecko* (invalidno dijete). Primjer *agresor* = osoba agresywna (agresivac) pokazuje da je u poljskom jeziku preuzet latinski sufiks i korijen, a u hrvatskome je latinskomu korijenu pribavljen domaći sufiks. Dok u nekim primjerima značenje možemo izvesti prema izravnom značenju korijena, npr. *dowcip-*, *brud-*, *cudz-*, u drugim primjerima dolazi do prijenosa značenja korijena, npr. *lew-* za označavanje invalidnosti (lijeva strana često u jeziku označuje nešto loše, krivo, nepoželjno). Do homonimnosti dolazi u leksemu *agresor* koji znači primarno napadača, neprijatelja, a sekundarno dobiva drugo preneseno značenje agresivne osobe. Latinski sufiksi u poljskom žargonu obično daju riječima humoristično ili negativno emotivno značenje.

Latinski ili "latinski" sufiksi mogu se dodavati i na skraćeni korijen pa tako za hrvatski jezik možemo spomenuti primjere *labos* < *laboratorij*.

Domaći sufiksi mogu se također dodavati na strani skraćeni korijen: *supać* ili *supić* (< *super*).

I kratice se mogu ponašati kao imenice na koje se dodaje sufiks, a problem je sa zapisivanjem takvih oblika. Npr. kako pisati djelatnika INA-e (industrija nafte): *INA-aš* ili *inaš*? U poljskome također postoje takve imenice i pisanje im je standardizirano u pravopisu, npr. *pepeerowiec* (od PPR).

2.1.3. Univerbizacija može obuhvaćati i pretvaranje rečenice iz definicije u jednu riječ, npr. *benzyniak* (hrv. *benzinac*) = *samochód o napędzie benzynowym* (automobil na benzinski pogon). *Dwójkarz* = *uczeń, który ma stopnie niedostateczne* (jedinkaš). Slično je i u hrvatskom primjeru *osnovac* = dijete koje polazi osnovnu školu, *dvojkaš* = slab učenik koji ima uglavnom dvojke kao ocjene.

2.1.4. Kraćenje se u oba jezika može izvoditi uporabom kraćeg sufiksa, usp. *demolka* = *demolowanie* (hrv. *demolirka* < *demoliranje*).

2.1.5. Složenice s korijenima skraćenima do neprepoznatljivosti i engleskim množinskim nastavkom (*dilpaks* = *plastikowy woreczek hermetycz-*

ny na narkotyki) razumljive su samo narkomanskoj sredini, a kad se nađu u rječniku s objašnjenjem značenja, prelaze iz slanga (zatvorene skupine) u žargon (kao nestandardni oblik) razumljiv raznim društvenim skupinama. U poljskom se engleski množinski nastavak može dodati i na domaći korijen, npr. *dzięks* < dziękuję (u hrv. *tenks* < eng. thanks).

2.1.6. Složenice tvorene iz engleskih riječi mogu imati dvosmisleno značenje kad se jedan od dijelova odnosi na poljske realije, npr. *discopolo* ne znači poljsku glazbu iz diskoteke, nego *dysko z pola*, tj. primitivnu glazbu, hrv. *narodnjak*. Katkada se značenje ne može izvesti bez opisa u rječniku: *debeściak* (izgovor engl. *the best* s dodanim poljskim sufiksom za muški rod otkriva značenje osobe koja je u čemu najbolja).

2.1.7. Potpuno odbacivanje sufiksa može dovesti do promjene značenja: *otów* umjesto *otówek* može značiti *olovo*, dok u žargonu znači *olovka*.

Preveliko skraćivanje može dovesti i do nerazumijevanja leksema, što ga čini prikladnim za zatvorene skupine, kao što su narkomani, usp. *amfa* = amfetamin.

Odbacivanjem sufiksa *-cja* iz riječi *Chorwacja* dobiva se u poljskom žargonu oblik *Chorwa* što se širi među poljskim turistima koji rado dolaze u Hrvatsku.

Odbacivanjem sufiksa *-anie* u glagolske imenice *ściemianie* dobivamo žargonski oblik *ściema* u kojemu je izvršeno otvrdnjavanje fonema *m'* na kraju osnove.

2.1.8. Odbacivanjem leksikaliziranog deminutivnog sufiksa *-ek* uz fonološku alternaciju augmentativ dobiva hipokoristično značenje: *piach* = *piasek*, *decha* = *deska*, *krecha* = *kreska*.

Niz skraćivanja izbacivanjem sufikasa svojstven je poljskom razgovornom jeziku: *flacha* < *flaszka*, *wyżera* < *wyżerka* < *wyżeranie*, *czwóra* < *czwórka*, *fota* < *fotka* < *fotografia*.

I pravi deminutivni oblik u današnjem poljskom razgovornom jeziku postaje augmentativ s hipokorističnim značenjem. Tako osoba iz serije *Klan* govori svome djetetu: *Zrobię ci przepyszne ciacho* umjesto *ciasteczko*. To je neprevedivo na hrvatski. Međutim, u štokavskom dijalektu augmentativnost kao hipokorističnost uobičajen je postupak koji se u nekim primjerima rabi i u književnome jeziku: *ljudina* = pravi čovjek, dobar, pošten, hrabar i sl. Pravi augmentativ u smislu veličine reprezentira oblik *ljudeskara* (= velik, snažan čovjek, obično ne baš pametan).

Skraćivanjem leksema izbacivanjem fonema ili cijeloga sloga postiže se hipokoristično značenje riječi koja ima oblik augmentativa: *buła* umjesto

leksikalizirane deminucije *bułka*, *ciacho* umjesto leksikalizirane deminucije oblika *ciastko*, *czacha* umjesto *czaszka*, *ciota* umjesto *ciotka* (ovdje je i sekundarna promjena značenja *mjesečnica*, a još i tercijarna promjena značenja u *homoseksualac*).

Fota umjesto *fotka* svojstveno je poljskom jeziku, a hrvatskome nije. Ovakvi primjeri izbacivanja deminutivnoga sufiksa *-ka* ne zahtijevaju alternaciju.

Zanimljivo je da se osim kod imenica taj tvorbeni trik može napraviti i s prilogom: *cienio* umjesto *cienko* pokazuje stupanj smanjenosti priložnoga značenja. Isto se tako od priloga može napraviti imenica *darmocha* < *darmoszka* < *za darmo*.

K. Ożóg piše da je uzrok minimalizacije, pojednostavljivanja kod mladoga naraštaja to što ono ne želi biti patetično, ne želi pokazivati pozitivne emocije ni egzaltiranost (citat prema Kozicka-Borysowska 2006:159). No meni se čini da se emotivni odnos iskazuje upravo time što se ne rabi običan oblik, nego se promjenom baš naglašava drugačiji emotivni odnos, nastoji ga se grubošću povećati. Usporedimo npr. rečenicu iz serije: *Zrobię ci przepyszne ciacho* u kojoj upravo augmentativ označuje da će kolač (*ciacho*) biti jako dobar. Dokaz je tomu i pridjev u uvećanici *prefin*, *predobar* (*przepyszne*).

Za razliku od štokavskih augmentativa u funkciji hipokoristika, u kajkavskom se dijalektu događa obrnuto: deminutivi iskazuju hipokorističnost (*dušica*, *bebica*, *kavica*, *bokić* od pozdrava *bog* koji se u kajkavskom govoru obezvučuje kao *bok* pa se onda smatra da tako treba i pisati, što nije ispravno).

2.1.9. Izbacivanjem pojedinačnih fonema krata se leksemi posuđeni iz engleskoga jezika: *driny* = drinki, *dżiny* = džinsy. Hrvatski ne poznaje takav tvorbeni postupak. Ti se poljski primjeri ponašaju kao da se radi o leksikaliziranoj nazovideminuciji (*drinki*) pa se izbacuje »deminutivni« sufiks *-ki* i ostavlja samo polonizirani »augmentativni« *-y*. Oblik *dżiny* napravljen je po analogiji na *drinki*, samo je izbačeno *-s* koje se shvaća kao sufiks.

2.1.10. Uvođenjem zbirne imenice skraćuje se preneseno značenje skupine ljudi: *dzicz* = ludzie niekulturalni lub niegustownie ubrani.

2.1.11. Skraćivanje se može vršiti i na glagolskim leksemima koje se pretvaraju u množinski oblik imenice: *dzięki* (*wielkie dzięki*) umjesto *dziękuje* (*bardzo*). U teoriji tvorbe riječi promjena vrste riječi zove se *konverzija*.

2.1.12. Mogu se skraćivati pojedini fonemi ili slogovi u prijedložnim izričajima. U funkciji pozdrava tako je npr. *nara* < *na razie*, a u funkciji prag-

mema: *zara* < *zaraz*. Potonji se može prevesti u razgovoru kao *samo malo*, ili kao kulturem *zaraz wracam* – natpis – *vraćam se, odmah se vraćam*. Prijedložni izričaj u funkciji priložne oznake *w porządku* skraćuje se u *w porzo*, pri čemu ostaje prijedlog, a skraćuje se glavna imenica kojoj se korijen *porząd-* mijenja kraći oblik: *porz-* te se na njega dodaje sufiks *-o*.

2.1.13. Skraćivati se može i dio osnova riječi. Ako npr. na skraćenu osnovu *komp-* dodamo formant *-a*, dobiva se imenica za živo u značenju *kompanjon*, a ako se na istu takvu krnju osnovu doda format *-ić*, pretvaramo riječ u imenicu za neživo *kompjutor*.

2.1.14. Skraćivanje se može vršiti i u frazemu. Tako se uobičajena pitanja pri susretu koja su sastavni dio invokacije (Pintarić 2002), *Jak się masz?* skraćuju u neodređenu vrstu riječi (*siema*), a iz nje se kasnije stvara deminutivni oblik imenice srednjega roda *siemanko*. Slično se ponaša i eksvokacijski pozdrav *Trzymaj się* koji se pretvara u kraći oblik *trzymanko*.

2.1.15. Pragmemski prilog *jasne* (hrv. *jasno*) u poljskom žargonu dobiva skraćeni oblik u kojemu od osnove ostaje samo *jas-* pa se uz alternaciju *s:h* pojavljuje prilog *jacha*.

2.2. Proširivanje je postupak suprotan od skraćivanja i vrši se **odavanjem** sufiksa.

2.2.1. Dodavanjem latinskoga sufiksa proširuje se osnovna riječ i dodaje joj se novo žargonsko značenje: *cipencja* (od ženskoga spolnog organa *cipa*, *cipka*) = djevojka, najbliži hrvatski prijevod *pičuljak*. U hrvatskom se dodaje latinski sufiks *-ancija* koji tvori pejorative, usp. *govorancija*.

2.2.2. Umetanjem fonema mijenja se prefiks u korijen i postiže dvosmisljenost riječi: *dowcipnik* = šaljivac, a izbacivanjem *-w-* mijenja se (skraćuje) tvorbeni osnovu te *do-* postaje prefiks u novoj riječi *docipnik* = tampon »do cipy«.

2.2.3. Rimovanjem i nizanjem značenjski nepovezanih riječi za jedno značenje postiže se efekt komičnosti: *cud-miód* [*ultramryna*] = nešto posebno; *cycuś-glançuś* = 1. prilog *światnie*; pridjev *wspaniały*; *homo-niewiadomo* = čovjek koji izgleda poput homoseksualca. *Kicio-kacio* = loše vino, hrv. dij. »delanec« (izgovoreno na TV Polonia 10. 12. 2009), etimologija bi mogla biti od *kit* iz frazema *coś do kitu* = loše, nevaljalo. *Figo-fago* = stosunek płciowy (hrv. *hopa-cupa u krevet*). U hrvatskom žargonu u jednom vicu iz križaljke pronađen oblik proširivanja rimovanjem: *Eros-Bosančeros* za osobu koja misli da je veliki ljubavnik.

2.2.4. Atipičnim deminutivnim sufiksom proširuje se i mijenja rod imenici *rano* u sintagmi *do rańca*.

2.2.5. Dodavanjem augmentativnoga sufiksa *-or* postiže se u poljskom govoru hipokoristično značenje naziva *Fiata 126 p* koji je malen auto pa ga dodani sufiks uzdiže u rang velikoga, što dovodi do komičnosti oblika: *fi-acior*, a alternacija *t:ci* ostavljena je iz deminutivnoga oblika *fiacik*. Takvom suprotnošću deminucije i augmentativnosti postiže se komičnost.

2.2.6. Dodavanjem deminutivnoga sufiksa na prilog *brawo* > *brawko* postiže se hipokorističnost, zadovoljstvo i radost koju govornik pokazuje sugovorniku za izvedeno djelo.

2.2.7. U hrvatskom razgovornom jeziku mogu se rabiti različiti strani sufiksi koji se dodaju na osnovnu riječ ili na skraćeni korijen, npr. iz mađarskoga: *-oš* (*bunar-oš*, *cvikar-oš*, *džepar-oš*, *frkar-oš*, *kartar-oš*, *kesar-oš*, *težgar-oš*, *trtar-oš*; *čik-oš*, *her-oš*).

2.2.8. Proširivanje se može vršiti i na stranom pridjevnom ili priložnom korijenu kojemu se dodaje imenički sufiks: *superiška*.

2.2.9. Proširivanjem književnoga priložnoga oblika *za darmo* tvori se u poljskom jeziku imenica *darmoszka* koja u daljnjem postupku gubi leksikalizirani deminutivni sufiks *-ka* i uz alternaciju *sz:h* dobiva oblik *darmocha*.

2.3. Postupak **zamjene formanata, korijena, osnova ili cijelih leksema** dovodi do neobičnosti ili komičnosti. Zamijeniti se može književni sufiks deminutivnim ili augmentativnim pa se dobije razgovorni oblik. Zamjenom se uglavnom ne postiže ni povećavanje ni smanjivanje leksema, no neke primjere kod kojih je izvršena zamjena jednog dijela riječi, možemo svrstati i u prvu skupinu jer se ujedno vrši i skraćivanje riječi oduzimanjem sufiksa.

2.3.1. *dziękowa* (*wielka dziękowa*) umjesto *dziękuje bardzo*. U drugom primjeru ne radi se o kratici, nego o konverziji temeljenoj na zamjeni osobnoga glagolskog oblika *dziękuje* u imenicu s neobičnim sufiksom uzetim iz glagolskoga infinitivnog oblika (*dzięk-owa-ć*).

2.3.2. Zamjenom fonema u osnovi dobivamo u hrvatskome jeziku humorističnu dvosmislenost leksema: umjesto *genijalac* (izuzetno pametan čovjek) u leksemu *genitalac* značenje postaje komično i suprotno od značenja prvotne riječi. Mozak genijalca povezuje se s genitalijama onoga tko ne misli mozgom.

2.3.3. Zamjenom poljskoga sufiksa latinskim postiže se komičnost i pejorativnost: *dowcipas* umjesto *dowcipnik* = šaljivac, šaljivčina.

2.3.4. Zamjenom jednog poljskog sufiksa drugim postiže se sinonimnost u okviru istoga podcjenjivajućega pragmatičnog polja: *cienias*, *cie-*

niarz < *cieniak* = slabić, kukavica.

2.3.5. Zamjenom jednog sufiksa drugim mogu se u poljskom žargonu postići tri oblika, od najšireg do najužeg: *cipencja* > *cipka* > *cipa*.

2.3.5. Zamjenom književne sintagme za *darmo* sintagmom s nepoznatom ili stranom riječi za *friko* dobiva se isto značenje, ali potonji prijedložni izričaj postaje žargonski.

2.3.6. Zamjenom poljskoga korijena ruskim postiže se poseban tip univerbizacije: *czajówa* = mocna herbata (jaki čaj) pa tako taj primjer pokazuje istovremeno zamjenu korijena i uklanjanje deminutivnoga sufiksa te se po sufiksu može ubrojiti i u prvu skupinu primjera.

2.3.7. Zamjenom jednoga sufiksa i korijena drugim sufiksom i korijenom dobiva se riječ istoga značenja, ali drugoga semantičkoga polja: *łaska* > *łania* (prvo značenje riječi je *pritka*, *štap*, a drugo *lane*, obje riječi imaju preneseno žargonsko značenje — *djevojka* (hrv. *ženska*, *cura*, *mačka* i sl.).

2.3.8. Može se engleski sufiks intervokacijskoga pragmema ili kulturema zamijeniti poljskima pa dobivamo oblike ispričavanja: *sorka*, *soriks* < sorry.

2.3.8. Zamijeniti se može dulji sufiks kraćim, usp. *demolka* = *demolowanie*. Kako se radi o kraćenju ako se najprije postavi književni oblik *demolowanie*, ovaj se primjer nalazi i u prvoj skupini primjera.

2.3.9. Za hrvatski govor specifična je zamjena slogova ili morfema u riječi, što se naziva *šatrovačkim govorom*: *lima* umjesto *mali* postala je imenicom muškoga roda ženskoga sklonidbenoga tipa, a oblici *limać*, *limaćica* pokazuju i proširivanje muškoga roda te stvaranje ženskoga rodnog oblika. Poredbeni prilog *kao fol* (kao slučajno, tobože) pretvara se u šatrovački prilog *olfo*.

3. Zaključak

Iz prikazanih primjera koje bismo još mogli množiti vidi se da je najčešći postupak u stvaranju žargonskih riječi kraćenje. Uzrok tomu možemo tražiti u brzini kojom danas živimo i koja se onda odslikava i u govoru. Drugi uzrok mogao bi biti u lijenosti da se do kraja izgovori neka riječ. Treći uzrok može biti u tome da se u žargonu sve mora promijeniti, da mora biti različito od onoga u službenom standardiziranom jeziku. Na taj se način osvježava i emotivno pojačava dojam što ga riječima govornik želi ostaviti na sugovorniku.

Iz istih se razloga vrši zamjena jednog sufiksa drugim ili se zamjenjuje domaći korijen riječi stranim.

Što se pak tiče duljenja koje je obrnut proces od kraćenja, čini se da se ono rabi kada se želi pojačati pozitivni emotivni odnos govornika i svratiti pozornost na ono što on govori. Tako Kozicka-Borysowska kaže da se u formulama pristojnog ponašanja, napose kod isprika, govornici u javnoj komunikaciji služe proširivanjem, dok se među prijateljima služe skraćivanjem tih formula. Za primjer skraćivanja ona navodi riječi: *przepros, sorrys*, dok za proširenje pokazuje primjere u kojima se množe i dodaju superlativi ili se pojavljuju složene sintagme umjesto jednostavnoga glagola: *Najmocniej pana/panią przepraszam.* ili *Proszę o wybaczenie.* (Kozicka-Borysowska 2006:159).

Treći proces zamjene pojedinih dijelova riječi drugačije se ostvaruje u poljskom govoru, a drugačije u hrvatskome (gdje je poseban postupak nazvan *šatrovački govor*). Osim toga mogu se zamjenjivati jedni formanti drugima, što dovodi samo do stilskih vrijednosti, a značenje riječi ostaje nepromijenjeno.

Iz danih primjera vidi se da novi žargonski oblici u odnosu na književne dobivaju negativne, podcjenjujuće, vulgarne i humoristične nijanse kao i obrnuto, njima se mogu postići hipokoristične, emotivno pozitivne vrijednosti. Zato možemo reći da su žargonski oblici uvijek pragmemi (leksemi i frazemi s emotivnom nadgradnjom na osnovno značenje neutralnoga leksema).

Literatura

- Anić, Vladimir. 2003. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Novi Liber : Zagreb.
- Birih, Aleksandr, Josip Matešić. 2002. Frazeologija v ruskom i horvatskom supstandarte. *Słowo. Tekst. Czas* VI. Ur. Aleksiejenko, Mokijenko i Walter. Szczecin—Greifswald. 34—46.
- Chaciński, Bartek. 2005. *Wypasiony słownik najmłodszej polszczyzny*. Kraków : Znak.
- Chaciński, Bartek. 2007. *Totalny słownik najmłodszej polszczyzny*. Kraków : Znak.
- Czeszewski, Maciej. 2008. *Słownik polszczyzny potocznej*. Wydanie II. Warszawa : PWN.
- Gruchmanowa, Monika, Bogdan Walczak (red.). 1997. *Słownik gwary miejskiej Poznania*. Warszawa—Poznań : PWN.
- Handke, Kwiryna. 1995. *Polski język familijny*. Warszawa : Instytut Slawistyki, PAN.
- Kania, Stanisław. 1995. *Słownik argotyzmów*. Warszawa : Wiedza Powszechna.

- Kapela, Ewa. 2008. Funkcjonowanie i rola slangu młodzieżowego w prasie. *Świat Słowian w języku i kulturze IX. Językoznawstwo*. Ur. Dorota Dziadosz i Ewa Komorowska. Szczecin : Szczecińskie Towarzystwo Naukowe, Uniwersytet Szczeciński. 95–99.
- Komorowska, Ewa. 2008. Dyrektywne akty mowy w języku polskim. *Dyrektywne akty mowy w języku niemieckim, polskim i rosyjskim*. Szczecin–Rostock.
- Kozicka-Borysowska, Żaneta. 2006. Od przeprosu do soriksa, czyli o przemianach w etykietce językowej Polaków (na przykładzie aktu mowy przeproszenia). *Świat Słowian w języku i kulturze VII*. Ur. Ewa Komorowska i Dorota Dziadosz. Szczecin : Uniwersytet Szczeciński. 157–161.
- Kryżan-Stanojević, Barbara. 1998. »Joker« riječi (JR) — pojava u suvremenom jeziku. *Strani jezici* 27:2, 80–85.
- Menac, Antica. 1996. Morfološke i tvorbene pojave u anglicizmima rusko-ga hipijevskog slenga. *Suvremena lingvistika* 41–42, str. 425–435.
- Menac, Antica, Željka Fink. 2002. Nove pojave u frazeologiji hrvatskoga jezika. *Slovo. Tekst. Czas* VI. Ur. Aleksijejenko, Mokijenko i Walter. Szczecin–Greifswald. 303–308.
- Nagórko, Alicja. 2004. Etnolingvistika i kulturemi u međujezičnom prostoru. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 30, 131–143 (prevela B. Kryżan-Stanojević).
- Pietraszkiwicz, Teresa. 2004. Neologizmy we współczesnej gwarze studenckiej. *Slovo. Tekst. Czas* VII. Szczecin : Uniwersytet Szczeciński, Instytut Filologii Słowiańskiej. 143–148.
- Pintarić, Neda. 2002. *Pragmemi u komunikaciji*. Zagreb : FFPress, Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Sabljak, Tomislav. 1981. *Rječnik šatrovačkoga govora*. Zagreb : Globus.
- Sabljak, Tomislav. 2001. *Rječnik hrvatskoga žargona*. Zagreb : V.B.Z.
- Stępnia, Klemens. 1993. *Słownik tajemnych gwar przestępczych*. London : Puls Publications Ltd.
- Widawski, Maciej. 2009. Lexical abbreviations in American slang. *Beyond Philology* 6. *An International Journal of Linguistics, Literary Studies and English Language Teaching*. Gdańsk : Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego. 125–132.

Types of word formations in spoken Polish and Croatian

Abstract

This paper deals with three types of word formation in Polish and Croatian slang: shortening, extending, and changing the position of morphemes in lexemes of the two languages.

Ključne riječi: razgovorni jezik, diskurs, žargon, supstandard, neknjiževni govorni oblici

Key words: spoken language, discourse, slang, substandard, nonliterary spoken forms